

Prohibuit etiamne Holophernes vini ei inferret, cuius pudorem tuendum ipsem sumpserat, neve eā dux abutetur, cūm in tentorium admissa est. Nam eu-nucio invitanti ad eam respondit ipsa se facturam quod Holophernes visum esset, proposito sibi honorifice ducis conditioni, que aperta erat et patens, assensum prebuit; insidiros autem invitationem cum verbis illis latetabat, dissimulauit, eique assensa certe non est, sperans utique afflustrum sibi Deum, qui non modō à periculo liberaret, verum etiam vim tribueret cogitata proficiendi.

Brevibus, felix rei evenitus demonstrat mentem et conatum nobilem liberandi ab exitio Iudei populi, ut à Deo Judithic inditum, sic esse et summis laudibus, et summā predicatione efferendū: at felix idem rei evenitus non ostendit rationes omnes obtinendi finis à Deo pariter sancta vidua aut monstratas, aut approbatas. Similia ego dicem de sanctissimā pariter feminā Rebécā, que auctor fuit Jacobo, ut ius primogeniti fratris Esā suriperit, Genes. c. 27. Potuit Juditha in rationibus eligendis privatum animi sui iudicium sequi, potuit decipi, potuit et in eo suo errore habere adjutorem Deum à perficienda quo cogitaverat. Interdum enim Deus glorie sue ostensioni, siue populi beneficio prodigia patrat opera hominum, qui in quibusdam labuntur, praesertim (fus mihi sit ita loqui, rogo) si bona fide id agant. Quid si quis paululum offendit sermone, quem sanctissimā vidua ad Holophernem habuit, in quo quiddam ambiguī verbū videtur esse, et meminerit irreligiosi reprehendēti, quibus Spīritus sanctus praeconū tribuit. Quid si præterea de delicto quod sibi videtur deprehendere, difficilemū ei esset rem purgare; hinc demittendi animi exemplum sumet, ubi videtur sanctorum hominum actiones non usquequāque omnes prædictas esse sanctitatem, in easque, dum Dei opus facerent, quidpiam et humanae infirmatis irrepsisse. Liberavi quomodo cumque, et festinanter pro rei magnitudine fidem meam; nunc articulom claudamus.

Liber Juditha auctorem ali facient Eliachimū, sive Joachimum summum pontificem, qui litteras dedit ad Israelem, ut montum angustias occuparet; ali Josuam filium Josedec, socium Zorobabelis. Iusserius, Calmetus et plurimi interpretum Israelitam nobis ignotum in captivitate detinente agressum scribere, ut fratum suorum agritudinem levaret. Verisimilior postrema haec sententia est, cū ob autographi libri scriptionem Chaldaicam, tūnq; quī librum de re in Samaria partibus gestā, everso jam Samaritico regno visus est Esdras ignorasse, cūm sacra Volumina recensuit. Quā de causa et factum est, non modō non fuisse in Judaeorum canone historiam Judithie repertam; verum etiam in Regum et Paralipomenon libris non sttingi. Nam cū libri Regum et Paralipomenon ex historiis Regum Juda atque Israelis monumentis annalibus compositi sint; in ejusmodi verò commentariis reperi historiā non potuerit; que post evensum à Salamanassare regnum Israelis contigerat, neque

potuit eorum librorum compositor historiam commemorare.

ARTICULUS IX.

De Libro Esther.

Estheram virginem Judeam filiam Abihailis fratri Mardochaei ex Tribu Benjamin Suis urbo regia in Perside morantis Assuris rex uxore Vasti regiā duxerat sibi matrimonio, atque in thronum exeverat. Erat tū apud regem gratiosissimus quidam de stirpe Agag (ut multorum interpretum opinio est), regis Amalecitarum, qui irato factus quod Mardochaeus non daret flexo genu humillimamente obsequiū testimonia à ceteris suis exhibita, ut injuriam ueliceretur, exterrimus totius Judeice nationis Assuris imperio, et terris effuse molochatur; jamque editum à principe exorterat, que Judaeorum omnium in provinciis omnibus misericordia cedes ferent, mense adār, februario scilicet nostro, sorte electo. Mardochaeus de gentis totius porciulo atque impendeante pernicie regimū monet; adit illa regis, rogatque ut ad se veniat ad prandium, atque adducat Amaranum; prandio facto, regat iterum in posterum diem. Aman tantā honoris significatio sublatus, cogitat Mardochaei proximam necem, jubetque ex amicorum consilio excelsam trahem ergi, in quā postridē regis iussu Mardochaeus suspenderetur. Interea regi noctem somno vacuam peragunt, iubentique legi sibi priorum temporum commentarios, in memoriam redit olim à Mardochaeo detectas vite sue structas insidias. Volens autem hominem de se bene meritū premio donare, præcepit Aman Mardochaeum regis vestibus indutum, diademate coronatum, equo regio incidentem per urbem circumduci. Regina, finito convivio, se Judeanam esse regi significat, quod anteā, à patru Mardochaeo edacta, celaverat; de Amanan in se totumque Iudecum populum crudelitatem conqueritur. Rex, cognita Amanan improbitate, iubet principem regiā benevolentia abutentem eidem trahi affligi quam Mardochaeo paraverat; edictum contra Judeos latum revocat, novumque signat gratiā Judeorum, quo de iniuris ueliscis valeant ipso die primū suę ipsorum intercessioni prefinito. Festum Purim, id est, sortitum, inde à Iudeis perpetuo celebratum est in gratiarum actionem pro insigni adē beneficio.

De libro in hoc referunt historia, tria præcipue queruntur. Primi, quis libri auctor; secundi, an divinus liber sit, et totus divinus, qualē in Vulgata nostra habemus, septem capitulo locupletiore quā in hebreacis codicibus; tertii, quo tempore historia evenerit. Non enim in hac re explicanda justò prolixores Exordiam ab inquirendo auctore, qui tam non constat. Epiphanius, Augustino, Isidoro visus est auctor libri Esdras; Eusebius recentior scriptor tribuit; quidam Joachimum summum Judaeorum pontificem, Josedechi nepotem, arbitrantur historiam texuisse; plerique Mardochaei opus ascribunt, ad quod etiam nonnulli manu apposuisse Estheram adiungunt. Isti se id deprehendere dicunt ex nono libri

capite, v. 29, in quo referuntur Mardochaeus et Esther ad Iudeos scr̄p̄tisse. Verū, ejus loci imagine decepti, sati non caverunt ibi non de toto libro scriptorem loqui, sed de epistolis à Mardochaeo in omnes Assueri provincias ad Iudeos missis, ut diem Purim, sive sortitum, solemnem agerent, propter rejectum in capita inimicorum iudeici nominis malum; quas quidem epistolas, et in librum insertas non negantur. Capite enim 9, v. 20 et 21, dicitur : *Scriptū itaque Mardochaeus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Iudeos qui in omnibus regiās provinciis morabantur, tam in vicino positis, quām procul, ut quattuor decimam et quintam decimam diem mensis adār pro festis suscep- rent, et reverente semper anno solemni celebrarent honore;* et vers. 23 : *Suscepserunt Iudei in solennem ritum cuncta quo eo tempore facere caperant, et quas Mardochaei litteris facienda mandaverat;* et vers. 29 : *Scripteruntque Esther regina filia Abihail, et Mardochaeus Iudeas etiam secundam epistolam, ut omni studio dies ista sollemniter sancitur in posterum.* Haec verba indicant libri auctorem, qui Mardochaei litteras et Judeorum ritum deinceps observatum adoptavit, Mardochaeum nō esse. Quamobrem nihil magis consenserunt est, quām magna Synagogam in admirabilis rei memoriam et significacionem cause, unde festum Purim institutum est, jussisse librum scribi, quem et ipsa probavit, et in sacrum Librorum canonem relatus; que opinio est Thalmudistarum propriū ad veritatem accedens, et multorum suffragio confirmata.

Liber primum hebreaco idiomate scriptus, et canon Scripturarum appositus clarum adē testimonium veritatis et auctoritatis, non modō à magna Synagogā, verū etiam à toto Judeorum populo, atque à Christi Ecclesiis obtinuit, ut impī à Lutherano quibusdam et Anabaptistis tragedia videatur, et parabolica commentatio carens dignitatem. Numquid celeberrimus dies in hilaritate et latitudo transfiguris precipitū quia narrata est fabula? Numquid etiam omnibus antiquitatis temporibus, ut in lib. 2 Machab., cap. 15, v. 57, et Theodosiano codice, Tit. de Iudeis, 1. *Judeos*, 11, manifestè traditur, letatū semper à populo Iudeo est, reverente Mardochaei die, propter confitam olim causam, ultiōnemque de iniiciis imaginariam, in qua divinitus virtutem eluixisse fingeretur?

De septimo postremi capitulis quidam à versiculo 4 capitis 10 acris disputatur. Cū enim ea in hebreaco exemplari desiderentur, putant heterodoxi additamenta esse libro Esther facta sine delecto et auto-ritate ad ornandam historiam, insita sententia, quas cogitare et loqui potuerint, qui tum temporis interfuerunt, cū res evenit. Cū parti et faventur pri-mū nonnulli Catholicon Rabanus Maurus, Hugo Carensis, Lyranus, Paulus Burgensis, Cajetanus, Paganinus, ad quos mirum est et Sextum Senensem se ap-plicuisse, rati Græcum interpretē de suo, quo ex tempore dīcī audiri poterant, addidisse, ut mos est his toricis scribere. Nos verò non possumus non proflare, sepius illa capita ejusdem esse dignitatis, ac reliqua liber sit, licet nunq; in hebreacis voluminibus desideren-

tur. Universe enim Ecclesie à Apostolorum temporibus, et Patrum omnium tam Graecorum quam Latinorum fides hæc fuit, librum Estheris, ut nunc in Vulgata latīna exhibetur, uberiorem hebreacis codicibus divinum esse totum atque canonicum. Probārunt scilicet illi Estheri volumen, cujusmodi in omnibus Ecclesiis legebatur, illudque ipsum quod à majoribus acceptarunt; aqui unum era à majoribus transmissum, ab omnibus similiiter Ecclesie usurpatum, cum illis quæ additamenta adversarii appellant; totum ergo quale habemus, probārunt. Non erant tunc varianta exemplaria, neque in uno codice fusione oratio, in alio briefer, ut suspicione locus esse possit, recepta solum novam priora capita, reliquis privato iudicio relictis. Quare in Ecclesie canonem omnia ea perpetuō conclusa sunt, que tandem Tridentini Patres aperi-tiū canonica esse declarārunt. Sanè in interpretum septuaginta seniorum versione additamenta illa obtinuisse tradidit S. Hieronymus præfatione in hunc locum dicens, se ordinem prosequi etiam in Septuaginta editione maluerit. Praserint verò Origenes, si quis alter est in sacrarum Litterarum scientiā versatus, in epistola ad Julianum Africanum, et tomis in Joannem multa protulit, atque inter cetera preces Mardochaei, et Estherā cap. 43 et 44, ex Graecis Estherae codicibus, quos à Septuaginta translatos censuit: *In libro Esther, qui est iuxta Septuaginta.*

Graciam autem libri Estherae versionem Septuaginta Interpretum nominamus, non quod velious definire totam veterem Scripturam, non solum legem Mosis in Græcum sermonem eos legis portos vertisse, quos in Egyptum ad Ptolomeum Eleazarus pontifice misisse perliberat; sed saltē quod græcam illam interpretationem, ut et propheticorum librorum atque agiegraphorum Synagogae vetustissimis temporibus usurpaverit, eamque ad legis Mosaicā versionem adiunxit, sive eam viri iudei adornaverint, quos dicunt ab Eleazaro delectos, sive ali quidam paulo post aggressi totum Scripturarum corpus græcū reddere, quod Senioris illi non perferant. Quo constituto confirmari facile possit videtur et in Hebreacis exemplaribus, antequam Græca translatio ficeret, hæc additamenta existisse, sive libri partes fuisse suis locis appositas, quas Graci expresserunt. Quis enim arroget unquam sibi libro à Synagogā consecrato non dicam paucā ad calcem adjungere, sed narratū plures, variaque particulas in medium libri corpus inserere, et profanum cum sacro commiscere? quis pariter fraudem illicet, et dolum non animadver-tisset, videns Hebreacum exemplarē adē decursum, Græcum verò copiosius? queve unquam causa impulisset, perfecta absoluteque divine historie auctoritatē et fidem ab autographo ei comparatam interspersis adjunctionibus derogare? Necesse est igitur fateri in hebreaco exemplari, quale à Synagogā legebatur, doctrina fuisse omnia que postea in Græca editione septuaginta Seniorum Græcē sunt explicata; vel saltem, ut Huetio visum est, commisso à Syn-

drii rectoribus negotio describendis historiae, plures insignes viros allaborasse, et eorum aliquos fusi rem gestam, reique adjuncta esse persecutos à quibus Graci interpres omnia suspererint transferenda; hacten vero eamdem deinceps auctoritatem habuisse, ac que in Hebraico canone continebantur, quia magna Synagoga approbaverat.

Fuisse vero historie partes in suis quasque locis distributas, quas additamenta odioso vocabulo appellari heretici, facilimum est sudare. Etenim que in Latinis codicibus separatum ad libri finem rejecta sunt (reiecti autem data operâ Hieronymus scernerere volens, que in Hebraicis libris, queque in Graecis tum reperiuntur) eadem servato tempore aquae historiae ordine in Graecis omnia apertissime collocauntur. Somnium Mardochaei in nostris capite 11, à vers. 2, legitur; in Graecis vero initio capitis primi. Eunuchorum conjuratio, eorumque prodata conspiratio in Latina editione describitur caput. 12, in Graecâ iterum capite primo. Artaxerxes editum ab Amane impetratum de Hebraicis cede die 15 adar; Graeci in capite 5, ut historie ordo postulat; nos in 15 caput relatum habemus. Oratio Mardochaei atque Estheris ad Deum, ne totus Iudeus populus cede defeleret, in Latinis à vers. 8, capituli 15, et tunc 14 capite à Hieronymo exponitur; in Graecis capite 5 narratur. Ingressum Estheris ad regem, splendidissimus regna ornatum Graec codices capite 5; Latinis 15 exhibent. Editum denique Assueri, quo revocatum est illud prius Iudeis accerbissimum, apud Vulgatum nostrum 16 capite totum librum, claudente; in capite 8, apud Graecam Scripturam reperias. Itaque cum sparsim in propriis locis apud septuaginta interpres collocata singulis habeas reliqua historie consentanea, non est cur assuta censeantur ab alio auctore, quin qui continuitate opere Estheris acti digesserat.

Eiamsi vero ab initio in Hebraicis codicibus ea omnia non existissent, que continentur in Graecis, firmum tamen esset alterum, quod paulo ante posuimus in Ecclesiis et Patrum auctoritate fundamento. Et Origensem quidem nemo dubitabit, quidquid in Estheris libro habemus, divinas credidisse Scripturas; testatus enim memorata epist. ad Julianum Africanum legi in hoc libro preces Mardochaei atque Estheris; legi et epistolas tam ab Amane ad Iudea gentis excidio quād Mardochaeo pro Iudeorum salute scriptas nomine regis Artaxerxes, licet ista Hebrei non legant, confirmat Ecclesiarum consensu omnia esse canonica: *Vide ergo ne imprudentes et insciunt abrogamus exemplaria quae habentur pasim in Ecclesiis, et legem statuimus fraternalitatem ut deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur, libros, assententur autem Hebreis.* Basilius praterea lib. 2, contra Eunomium, a sapientissima Esther orando illud dictum scribit: *Ne tradas, Domine, sceptrum tuum illi qui non sunt.... a vers. 11 capitis 14 despiciunt. Chrysostomus homil. 5 ad populum Antioch. ea utitur orationis formula, quam dicit ab Estherâ usurpatam: Grata, Domine, fons verba mea, et da sermonem ornatum in os meum, vers.*

15. Augustinus quoque, epist. 202, regium ornatum quo ex necessitate inducatur Esther, odiosum illi fuisse, sicut menstrualem pannum, ex ejusdem Reginae oratione scribit ad Ecdiciam, vers. 16. Alexander I, quem in duobus superioribus articulis diximus in Tobie et Judithâ libris Trinitatis mysterium olim significatum putasse, similiter ex oratione Mardochaei concludit: *Si Trinitas non est, cur Mardochaeus orando: Domine, Domine, Deus omnipotens, omnia in potestate tua sunt, dixit?* cap. 13, v. 9. Cyrus Hierosolymitanus, ne sis longior, catech. 4; Epiphanius de Poni. et Mens., cap. 28; Ambrosius, lib. I de Vocatione gent., cap. 2; Augustinus, lib. 2 de Doctr. christ.; Joannes Damascenus, lib. 4, de Fid. orthod., cap. 23; Illarius, prefat. in Psalmos; Concilium Laodicenum, cap. ult.; Cartaginense III, cap. 47; Innocentius I, in Epist. ad Exuperium; Gelasius I, in synodo Romana, vel locos quosdam tanquam Scriptura sacra communicae a posteriori Estheris capitibus sumptus, vel totum librum, qualis apud Latinos extat, canonicum declarant. Quibus maximum momentum accedit ex Eugenio IV, pro instructione Armenorum, et demum concilio Tridentino, sess. 4, omnes libros ibi descriptos cum omnibus suis partibus, ut canonicos suscipiendos esse decreverunt. Quis verò tot habens firma cause sue presidia vereatur ultimam historie Estheris partem in Latinis codicibus appositi, in Graecis vero toti operi interspersam, canonican affirmare?

Contra his, non dissimulamus, multa plene sunt, caue exaggerata ab hereticis et catholiciis quibusdam, qui malum solis Hebreis, quād et Graeci et Latinis codicibus habere fidem. Autem cap. 11, v. 1, aperit dici: anno quarto, Ptolomeo et Cleopatra regnabant, epistolam *Parum*, librum scilicet Estheris in Ägyptum à Dositheo ejusque filio Ptolomeo allatum, quam ipsi dixerant interpretationem Lysimachum in Iherusalem; peccato ergo contra libri auctoritatem, qui ut moxem fidem adjungant praeconcepte opiniones, existimat sequuntur interpres grecè totam historiam Estheris translatisse. Lysimachus ille de suo multa addidit, et in Estheris librum intrusus sub Ptolomeo Philometore, qui centum annis post Philadelphum in Ägypto principatum tenuit. Additamente verò illa se produnt; nullum enim magis additionis facte argumentum esse potest quam inepita illa iteratione genealogia Mardochaei capituli 2 et 11. Insuper versus historie auctor noluit epistolas à rege datae exscribere contentus summam complecti epistolare mandatam. Ita cap. 5, v. 14: *Epistolarum summa (pro delendis ubique Iudeis) haec fuit, ut omnes proximis scirent et parent se ad predictam diem.* Similiter ut Iudeis vicissim jus esset eleiscendi inimicos: *Summa epistola haec fuit, ut in omnibus terribus... notum fieret, paratos esse Iudeos ad capiendum vindictam de hostibus suis,* cap. 8, v. 15. At auctor additionum epistolam utramque sigillatum voluit conceptis verbis referre, que nobis exhibetur capitibus 15 et 16; addidit ergo novus interpres veteri operi que pro libito addenda censuit.

Quoniam hinc non convenient postrema prioribus; in additionibus narratur; ab anno secundo regni Artaxerxis officium in aula regia datum Mardochaeo, data et pro deflatione munera; in historiâ vero ne cognitum quidem fuisse regi eo tempore Mardochaeum; multo minus gratia valuisse, nihilque mercede pro conspiratione revelatione ei repensum. Deinde Hebreus scriptor ad annum septimum Artaxerxis duorum eunuchorum conjunctionem refert; Graecus, atque ex eo Latinus ad annum secundum. Causa item cur Aman Mardochaeo irasceretur, in historie corpore est obsequii negatio; in additione supplicium, quo duo eunuchi conspirati affecti sunt. Ibi dies 15 adar proditus Iudeorum excidio dictum; hic 15, ibi Aman est de stirpe Agag, scilicet Amalekita; hic animo et genite Maceo, cogitans Persarum regnum in Macedonas transferre; Macedonas autem in Chaldaicâ diebus, ne nomine quidem, Persae auferuntur.

Aqua istam amplificationem historie Estheris, qua in Vulgata versione antiqua exstabat, S. Hieronymus plane vitiosum esse docuit prefatione in hunc librum inquiens: *Librū Esther variis translatoribus constat esse vitium, quem ego de archivis Hebreorum revelans verbum è verbo expressum transudi, quem liberum editio vulgata laciniis hinc inde verborum fibris trahit, addens ea que ex tempore dici potenter et audiuntur, sic ut solitus est scholasticis discipulis sumptuose excoigitare, quibus verbis uli potuit, qui injuriam possunt est, vel qui injuriam fecit.* Porro laciniis hinc appendicis non eam tribuerunt Patres Tridentini auctoritatem, quam reliqua divine Scriptura obtinuerunt. Partes utique divinorum librorum omnes suscepit ut divinas precepérunt, quas veras partes, germanasque esse constituerit ad libri aliquius integratim pertinentes; non vero additamenta quacunque, et lacinias quas inconsiderate interpres apposuerit. Hac postrema Sextius Senensis objicit.

Sed paucis infirmis haec omnia, et paucis excludimus. Consistere certe utrumque potest, et Lysimachum interpratum epistolam *Parum*, et à septuaginta interpres versionem totius libri Estheris suscipiant. Annum quartus Ptolomei, et Cleopatrae ipse est Ptolomei Philadelphi, cuius anno septimo Seniores à summo Iudeorum pontifice delecti grecam versionem Alexandriae edidisse dicuntur. Iste cum epistolas grecè redditis jam reperirent in Ägyptum allatas per Dositheum interpretationem sua eadem intexerunt; quia de re censuerunt monendum esse lectorem, qui diversum interpretare ex stylis diversitate cognovisset. Etenim si magna Synagoga potuit, quae Mardochaeus et Esther scriperant, in historiam includere, quare Septuaginta graecas Lysimachi epistolas in suam interpretationem transire non potuerunt? Nec quenquam movebat Ptolomei et Cleopatra temporibus dici Dositheum Hierosolymis in Ägyptum venisse cum epistolarum versionibus: nam nomina Ptolomei, et Cleopatra in Ägyptis regibus, eorumque uxoris sunt communia, ut nihil impediat, quin ibi intelligamus

Ptolomeum Philadelphum, ut censem Epiphanius loco supra memorato: *Accedo de Philadelpo haec accipientibus, inquit Grotius.*

Bis quoque genealogiam Mardochaei in Graecis exemplaribus descriptam reperimus; item indicatas regis Assueri epistolas, et simul fusa exaratas; sed et multa et genus repetitiones sunt in divinis Libris, et sep̄ scriptores sacri summatis quadam per anticipationem complectuntur que postea sigillatum explicant. Hic vero auctor primum totius epistola exemplar tradidit, quale et Josephus in historiâ sui refert inmutatis paululum verbis; tum summum praewi punctum ipsius argumentum versiculo perstrinxit; quā re non video quid contra historię leges ab eodem epistola et epilogi scriptore peccatum sit. Profecto si Lysimachus Hierosolymis epistolas est interpretatus, publica et vulgata exemplaria Hierosolymis habuit, que gracie redideret, et ea quidem Hebraica vel Chaldaica; quia opus interpretatione non erat, si fuissent græco conscripta, quippe græcorum significatio Hebreis Hellenistis patens erat.

Hac utique satis esse possunt ad dissolvenda isthac argumenta: esset autem fortassis expeditior dissolutio, si cum Huctio sentiremus plures interpres magnæ Synagogæ mandatu sibi sumptis de Estheris historiâ scribere, et quosdam semel stricti, alios iterum explicatis de iisdem rebus sermonem fecisse. Ex quo facilimè refutantur, qui contentiosissi urgent, deducisse Artaxerxes in suo edicto pro Iudeis tantam surorum eadem permisere, tam magna de Hebreo populo, deque Iudeorum Deo predicare, et festum dominum indicere. Vulgatum sane edictum erat ad omnes Assueri provincias, nec potuisse interpres vel callidissimus, qui mendacia notam incurret, et patet dolos, quidquam inserere, quod Artaxerxes in epistolis non scripsisset. Regem autem Persam tam profenso in Hebreos animo fuisse, non tam regi tribuimus, quād Mardochaeo, cui scribendi negotium datum est, vel quo ususso litera prodierunt; sicut priores Iudeis exitiosse misse erant Amanis smasa et rogata. Deinde rex eorum eadem permisit, quae cum Amane in sui perditionem consenserat suspicabatur, et festum indixit non magis Iudeorum causa, quām sui, qui prædicavit non perisset. Deum vero Hebreorum prædicavat multis, seu quia ostensum ei erat, Hebreorum Dei providentia Cyro datum esse totius Asia imperium, cum quo cognitionem sibi intercessisse rex glorificabatur, seu quia ipsem Dei beneficio traditum sibi regnum et conservatum agnoscebat.

Falluntur tertio loco adversari, dum Mardochaei somnium et detectum ab eo conjunctionem in idem tempus referunt. Anno secundo Artaxerxes, sive Assueri, videt somnium Mardochaeus antequam Estheram Assueru nubret; anno septimo conspiratos detulit. Verba enim, que in capite 11, v. 2, habemus: *Anno secundo regnante Artaxerze, tempus indicant somni, quod visum est Mardochaeo, non insidiarum, que 12 capite commemorantur, in quo etiam verba: Mordochaeus autem eo tempore in aula regis, indefinitum tem-*

pus notant, non illud idem in 11 capite dictum, ut præterea desiderari in Gracis illud, *eo tempore*. Eodem verò anno septimo in regis aula data est Mardonio locus, et vel mercede aliquam tunc accepit, adèo tamen temere et modicam, ut nihil accipisse videatur, et respondere regi roganti ministri posuerint, nihil habuisse, cap. 7, vel postea pro meritis data ei præmis sunt (id ipsum in cap. 12 narratur), cum regi ex annalium lectione hominis fides in memoriam reddit.

Cause indignationis Amanis contra Mardonium plures esse poterunt: altera quod Mardonius superbo principi nollet prestare sequentem; altera quod eumcunos Amani addictos in regis vitam conspirantes ad regem detulisset. De cede verò Judeorum decretata ad 45 vel 14 diem mensis adalar non est difficile explicatu negotium. Vel enim mundus est in 15 capite, et pro decima quartâ die legendum est decima tertia; vel bidaun deletione Judeorum constitutum, ut fieri cades incepiter die decimam tertiam, et qui tum evassissent, postridie trucidarentur. Aman dici etiam potuit animo et genio Macedo multis de causis. Primo, Macedones non eos soli Gracos populos, quorum imperium Alexander Philippi filius obtinuit, sed Gracos quoilibet, et quoilibet alienigenas in capite 16 scriptor vocavit, cum quibus cognatione junctus erat. Aman (ita et in capite tertio, cùm dictus est de stirpe Agag, nihil præterea est significatum, nisi ex Persis non fuisse, sed alienigenam). Secundò, non qui hebreæ scripsit, Macedonem vocavit Amanem, sed Lysimachus interpres, qui cum paulo ante Ptolomei Philadelphi temporā versionē suam fecisset, quibus Macedones Persis erant odiosissimi, maluit ad majorem indignationem Macedonem dicere, quam Amalecitam. Tertiò, præter Macedonas Europaeos sunt alii populi quidam incola Asia Minoris Macedones dicti, inquit Hardinus ex Plinio, ad quos pertinere Aman potuit. Quartù denim, et si vulgo credatur Aman Amalecita propter stirpem Agag, ut cap. 5 unde originem ducere certum est; tamen non modo quibus appareat ex textu Amalecitanus fuisse; sed neque ab Agag Amalecitarum rege fuisse profertur, de quo lib. 1 Reg., cap. 15; nam hebrei in cap. 3, legitur: *Exaltatus rex Assurus Aman filium Amadathii Agagum*, quo nomine verisimile est regionem potius quamdam appellatam esse quam stirpem. Sed ponatur Amanis proavis Amalecitarum fuisse de stirpe Agag, nihil prolibet dicere elapsos, cùm Sait et Samuel Amalecitarum genus Deo jubente interfecerunt gladio ipsum verò in Macedoniam natum, quod majores sui se receperant: Macedoniam autem regnum et nomen non adeò claram quidem erat Assuro regnante; at non omnino ignotum. Inò verò Darium patrem Xerxes, cum Amynta Macedoniam rege res quadam habuisse scribit Herodotus lib. 5; idcirco eorum gloriam augebat meditabatur Aman, vel saltem Assurus suspicatus est, Amanis de amplificando Macedonum nomine cogitasse. Quod si Macedonas pro Gracis in genere sumimus, notum est regnum Persarum ten-

tibus Dario et Xerxe, Gracos fuisse Persis metuentes; Herodotus, lib. 7, Justinus, lib. 2, Diidorus Siculus, lib. 11.

Sanctus Hieronymus non huc postrema Estheris capita lacinas vocavit, aut additamenta ex scholasticis disciplinis petita; sed intrusa alias falsas in Vulgata latinas Estheris versionem sententias, quas ipso in novâ interpretatione explosi; nam supersunt etiam tum vetustissima quedam latina exemplaria (quale Augustino Calmeto Marianus exhibuit) cùm ab Hebreis, tum à Gracis descriptis, abundanter laciniis. Si enim S. doctor laciniis dixisset quidquid in Hebreicis Scripturis nuna non inventur, dicit nobis qui opponunt, cur qui plures alias Gracorum additiones alibi et reprehenderat et exploraret, idemque à Gracis Septuaginta versione in latinum sermonem Mardonie somniū, eumuchorum conspirationem, patrii et neptis preces, utramque et contra Iudeos, et pro Iudeis Artaxerxis epistolam religiosā converterit et sanctissimam retinuerit, adnotatis locis, unde singula acceptera? Dicant qui commentatoris in cap. 1 Epist. ad Galatas, commendet divinam illam fuisse a Estherā ad Deum orationis formulam a multis iam Patribus commendatam: *Ne tradas, Domine, sceptrum tuum filiis non sunt?* Credidit ergo Hieronymus divina illa esse aqua canonica. Quare cum variis translationes vitiis accusat, non Gracem, qua varia non est in re nostra, nec Latinas inde expressas ubique constantes, sed Latinas quasdam alias multis accessionibus auctas accusata.

Contortam verò Tridentini decreti interpretationem, eidemque synodo apteri contrariant ferre non possumus. Quam enim diremsemus unquam Latini Interres controversiam contra hereticos, nisi et has partes libri Estheris veras germanas declarassent? Libros integros recipi jacent cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholica legi conseruerunt, et in veteri vulgata editione Latina habentur; atque septim capitula postrema Estherio existant in vulgata editione, easque legi in Ecclesiâ conseruerunt; sic in missâ feriae 4 post Dominicam secundum Quadragesima epistola legitur ex 15 Estheris capite: Quid ergo præterea poscimus, ut eorum auctoritas à synodo comprobetur? Quod nisi ita sit, repudiari jam poterit in Daniele libro historia Susanne, Belli et Draconis, Cantuum puerorum, etc., que absunt ab hebreicis Codicibus: quam rem ne illy quidem probant, qui in hoc loco à nobis dissentunt.

De duabus primis questionibus hactenius. Nunc constiutamus tempus historie, et inveniamus, si fieri potest, magnum illum Assurerum, sive Artaxerxem regem ab Indiâ ad Æthiopiam, qui Estherem duxerit. Prinò fixum sit Assurerum marium Estheris ex Persarum regibus non esse, qui Artaxerxi Longimanus successerint, non Artaxerxem Mnemoneum, neque Ochbum. Res enim sub his regibus gesta in Hebreworum canone non continentur, quem Esdras et Nehemias Artaxerxe Longimanio regnante cluserant; cùm ergo historia Estheris pars sit Hebraici canonis, nou-

potuit tam seris temporibus evenisse. Rursus nemo prudens crediderit ante Babyloniam captivitatem Assurerum, vel Mardonieum, vel Estherem in Perside vixisse. Erat quippe Mardonius ex tribu et stirpe Babylonum translatus à Nabuchodonosore; quare statuenda epocha est in aliquo Medorum et Persarum rege summam imperii tenente post abductum capitum Jechoniam. Quinam verò ex multis regibus fuerit Assurerus, queque ipsius uxor Esther, difficile est definire: in variis adeò sententias distracturum interpres, ut nullus regum sit cui qui in Estheris libro de Assuero dicuntur, non congruere interpretum aliquis non arbitratur.

Ut facilis res intelligatur, ponamus iam in medio Persarum et Medorum reges quos suspicio esse queat fuisse Assurerus. Nam Cyaxarem, Phraortes filium, Astyages et Darius Medum, Cyri avunculum, ne dubitamus quidem quin Assureri non fuerint, neque Estherem sibi conjugio junxit. Nempe isti soli Medis imperaverunt, non tot oblinuerunt provincias quot Assureris esteris; neque ullam dulcere uxorem quam Estherem esse credere possit. Ex Persis regibus igitur qui longè latèque sunt dominati, Cyrus habemus Darii Media sorore filium, qui, post avunculi obitum, à Medis ad Persas dominium transiit, totamque Asiam tenuit; deinde ejus filium Cambyses, istiusque successorem Oropastropum magnum, qui assumptâ persona Smerdis filii Cyri, et fratri Cambyses, regnum occupavit. Occiso Oropastropo Darius filius Hystaspis Persidi prefecti rerum potius est; post Darium verò Xerxes, post Xerxem Artaxerxes Longimanus regnavit. Porro Assurerus de quo querimus, nequit esse Cyrus: iste enim à morte Darii Medi septem annos tantum totius Asie principatum habuit, ut scribit Xenophon in Cyropédia; Assurerus vero maritus Estheris anno duodecimo imperii sui educatione tuit de Judeorum cede, Esth., cap. 5, v. 7. Cambyses ejus filio, eadem de causa neque Estheri nuptia, neq; qua in Judeorum gratiam ab Assuero deinde facta sunt, convenient; quanquam eum plurimi interpretes, atque Hebrewi in Seder Olam Assurerum esse velint, quod libro 1 Esdra, cap. 4, v. 6, Assurer nominetur, et feras atque immanis fuerit. Septem et ipse annis, ac mensibus quinque Persis impetravit alieno semper à Judeis animo. Assurerus autem persicâ lingua est *tenens majestatem*, quod nomen regibus omnibus communis est. Non nomine Oropastropum post quinque ab usurpato imperio menescit à septem coniunctis interfectum.

Xerxes, Darii Hystaspis filius, Phoenicie insulas quas pater ditione suis adjunxerat, ante duodecimum regni annum amiserat. Præterea anno septimo regni, cùm Susa in regis cubiculum inducta Esther dicitur cap. 2, v. 19, in Graciam expeditionem fecerat, atque Amestrin, quam ab Estherâ quidam immixtio non distinguunt, olim in uxorem duxerat filiam Othranis, sive Ophanius hominis Perse, crudelē feminam et impotentem, atque ob id à sanctissimâ et modestissimâ matronâ Estherâ longè diversam; in isto ergo

Neque opinas Mardocheum Estheris patrum, cum Darius rex imperabat, ineptum fuisse officio quo à rege in aula est decoratus; neque Estherem Dari temporibus junorem virginem esse potuisse que regi jungentur matrimonio, ejusque animum demuleret. Narratur siquidem capite 2, Mardocheum filium Jair, filii Semei, filii Cis de stirpe Jemini translatum fuisse à rege Babylonis cum Jechoniam rego Iuda; sed quomodo valuerit Mardocheus centenarius gravibus aula munieribus fungi, cùm à Jechoniam migratione ad annum usque terium Darii Hystaspis, quo paratum est splendidum convivium, plus quam octoginta anni effluxerint? Esther verò filia frater Mardochei, que anno Assueri septimo in regis thalamum inducta dicitur, eratque filia fratris, ut putatur, majoris natu Mardochei, quomodo poterit ad regias nuptias deligi tam proœcta etate? Ex quo efficiunt Assuerum alium esse à Dario.

Enimvero sunt interpres, qui ea verba cap. 2, v. 6, posunt Mardochei genealogiam, *qui translatus fuerat de Hierusalem...*, non ad Mardocheum, sed ad Cis referunt proximè nominatum, et propterea aiunt genealogiam Mardochei usque ad Cis proavum non ultra describi, quia ipse Cis fuit Babylonem abductus. Sunt qui istum capituli secundum locum eodem modo explicant, quo capituli 11, vers. 4: *Erat autem de eo numero captivorum, quos translaterat Nabuchodonosor rex...* sive ut habeat grecus textus: *Erat autem ex captivitate quam captivaverat Nabuchodonosor rex; id est, de eā gente Mardocheum fuisse, quam Nabuchodonosor in captivitatem abduxerat; nam totus populus, seu qui Judea deportati erant, seu qui Babylone nati, vocabatur captivitas. Quapropter istorum interpretum iudicio natu in captivitate Mardocheus frustra senior fingitur sub Dario.*

Sed ne cui videamus latebras querere, ut evadamus, licet solida hec putemus, torquent se qui coniuncti Assuerus esse Xerxes vel Artaxerxes Longimanum, à quibus Mardochei actas cum demandatis illi negotios compouni nequit. Nos fateamur triennum aut etiam quinquennium Mardocheum in servitutem deportatum; fateamur et nonaganimus fuisse, cum rex præclarissimus honoris insignibus et regis domis prefecratus honestast: estine bujusmodi actas impar gerendis negotiis in viro robusto et bonâ corporis constitutione prædicto? De Estheris etate ridiculum est disputare, quando pueram fuisse certò constat. Quis affirmet Abihaille fuisse natu grandiorum Mardocheo? et quamlibet fuerit, quis neget genitam Estherem ab Abihaille in senectute, septimoque Assueri anno pueram fuisse et formâ et moribus rege dignam? Et de hoc argumento haec.

ARTICULUS X.

De libro Jobi.

Etsi de Jobi historiâ et libro interpres multa disputent eruditissima plenissima, nobis tamen historicæ veritas presertim, et libri auctoritas defendenda est ab hereticis oppugnata, in cuius defensione illud so-

lum quod cum ea necessariò conjunctum in questione venerit, properanter attingemus. Agitur, ut nosti, desanctissimo viro patientie et fortitudinis laude præstantissimo, cuius magnitudinem animi Deus primum ærumnis, spoliatio honorum et prolis, doloribus corporis atque afflictionibus, propinquorum uxoris concivis, ac gravissimis animi angustiis cùm usque probavit, ut nullum illustri homini a totum diuina voluntati permittens exemplum proponi nobis potuisse videatur. Quare quantum ab initio forte virum depresso erat Deus (si deprimit quidem potest, qui semper invito est animo), tantum postea auxit, hisque omnibus cumulat.

Insignem adeo virum usquam existitissime negant Anabaptiste et Lutherani, quorum errorem ante Thalundiste, R. Moses Maimonides aliisque docuerant. Librum pariter divinum non esse auctoritatis hereticorum quorundam sententia est, quam multis ex historiâ ipsa petitis locis se jactant confirmare. Itaque istos errores convelle sumimus, et quidem utrumque inâ aggressione refellere, ne longius abripiamur, quam concessum nobis sit in hoc argumento versari. Ut autem nostrum de historiâ veritate institutum illuc pateat, antequam quidquam probare suscipiamus, novitatis nihil incommodi futurum, si perinde ab eorum sententiâ distemus, qui rem totam fictam et fabulosam, ac qui nodum apartemant totius rei gesta: expostione esse volunt, omniaque ad litteram intelligenda. Quid enim absurdum est, si affirmes Jobum pium hominem fuisse gravissimis corporis et animi angustias foriter perferendum; historiâ verò scriptorem poetico, sublimi, figurarum pleno stilo orationem exornasse, auxisse, amplificasse, ut non minus utilitas quam iudicatissima legibilium afferret?

Re quidem verâ Jobum non esse personam quandom, quam poeta in scenam induxerit, nobis etiam tacitibus ali sacri libri, iisque antiquissimi sati probarent. Quid enim est illud Tobiae cap. 2, v. 12, 15 et 16: *Hanc autem tentationem idcirco permisit Dominus evenire illi, postea daretur exemplum patientie eius, sicut et sancti Job...* Nam siicut beatus Job insultabant reges, ita isti parentes, et cognati eius irridebant vitam eius dicentes: *Ubi est spes tua pro quâ eleemosynas et sepulturas facies?* Quid illud Ezechiel cap. 14, v. 14: *Et si fuerint tres viri isti in medio ejus Noe, Daniel et Job, ipsi justitia suâ liberabunt animas suas, si Dominus exercitum?* Quid illud Epistola Jacobi cap. 5, v. 11: *Ecce beatificamus eos qui sustinerunt. Suffferentem Job auditis, et finem Domini viditis, quoniam misericors Dominus est et misericordia eius.*

Omni judicio comprobatum est, propositione nobis esse verum moderatissimi, et patientissimi viri exemplar, quod imitaremur, sive prosperâ uteretur fortuna, sive premeretur adversa. An fabella tanquam exemplum nos adeo moveret, ut sequi deberemus? An Noe et Daniel quibuscum Job societate conjungitur, duo sunt ludentis phantasie imagines, et non potius viri Deo acceptissimi? Et beatus Tobias misericordie operibus vacans objurgatusne fuerit instar alterius, qui nun-

quam exsistit? Nihil dicimus de ipsius familiâ, patrâ, cognatis, amicis, bonis familiaribus, eorum spoliatione per nominatos populos, aliquæ narrations adjunctis, quibus veram historiam à fabula discernendi patens argumentum suppeditat. Nihil de omnium Iudeorum consensu, quibus et Aristaeum apud Alexandrum Polyhistorum, et apud Eusebium lib. 9 Preparat. evang., cap. 23, adjungere possumus; nihil de Graecorum et Latinorum Patrum et Scriptorum umani sententiâ, quos nemo sibi persuaserit pro historiâ fabella est, in fine actus appetat è machina Deus, qui Jobum duplo majoribus bonis cumulat, quām que amiserat, ut fit in fabulis, quae felicem exitum habent.

Secundo, aliquid saltem innatosceret de Jobi patriâ, genere, religione, vita tempore, de libri auctore, siquidem veram historiam habememus: sed nihil est, quod tantoper agitur, nihil, quod sit adhuc incertus, nihil, de quo plura fingantur; parabola ergo est ad morum compositionem scripta.

Tertiò, poeticâ phrasî, quin inô et metro scriptus est liber, quo orationis genere comedie et tragodia conscribitur; poeticis etiam imaginibus et descriptionibus abundat, cuiusmodi sunt angelorum coram Deo concilium, satanae colloquium, Dei interrogatio ad demonis responsio; quid si hac figurata sunt, quidam et totum argumentum fingendi causâ et erudiendi scriptum sit?

Quarto, quis credit virum inter Orientales leonipennisum subito de amplissimis fortunis in tantam egestatem decidisse, eâ malorum sibi succendentium serie, quibus fingitur, repente perculsum, ab omnibus desertum in sterquilino sedentem, tergeminum ulcerum sanie testa? quis tres amicos, qui visitatum venerant, septem dies et septem noctes asseditis immotis cibo et potu vacuos, et à Jobi latere non discessisse? Ille sane no Josephus quidem credidit, qui in historiâ sui Jobum silentio præteriens, satis visus est declarare parabolam esse quidquid de Jobo fereretur. His argumentis et libri divinitatis petitur.

Verum si quid hæc valerent, multe certeque historiæ vel ab ipsis adversariis approbatæ in fabellas referrentur. Tanti profecto ista non sunt, ut quidquam contra historię Jobi veritatem efficiant: inô vero prius fuisse est. Quis est qui ignorat orientales linguis imperfectis temporibus careverat, et Jobi librum, qui hebraicâ lingue conscripsit est, tale principium habere non posse, quale ab imperitis quibusdam affert pro fabula indicio? Vertuntur quidem sapienti sive à Septuaginta, sive à Hieronymo imperfecta tempora; sed illa hebreicâ perfectissima sunt, nec nisi majoris ornatus gratia, quem Graeca et Latini lingua interdum posset, ita vertuntur. Si ergo legendi: *Vir fuit*, veram historiam habemus, quoniam ita in hebreicis voluminous legimus, cur historiam esse negant heretici?

Quanquam optimè Septuaginta et Hieronymus translaterunt *Vir erat*, significare nempe volerant vita conditionem in qua Jobus erat, cum repente de summo felicitate fastigio in inum delapsus in morbos et calamities incidit. Imperfecto quippe tempore utimur ad significandum continuum aliquod vivendi institutum, quod, adhibito præterito, desissem omnino videbatur.

Nomina verò cùm Jobi, tum amicorum, quæ mysticas significations habent rei effectui consentientes, argumento non sunt agi fabulam. Abel, Noe, Abraham, Isaac, aliique patriarchæ nominibus suis significant, quod ipsi ipsorum temporibus eventi; insignes tamen viri fuerunt, quos nemo dixerit imaginarios: multarum siquidem rerum monumenta sunt nomina, ait Chrysostomus homil. 51, ad Roman. Quamobrem è contrario Jobum exstisitse concludimus, virum Deo acceptum preferentem nomine, quib[us] erant eventura. Divino scilicet consili factum est, ut sanctissimo viro futuro totius patientie exemplo nomen inderetur ipsius virtutem significans; quia ratione et veterum nominibus Patriarcharum ab ipso ortis initio causam presignari voluit Deus, ad quam ipsos elegerat. Quæ de Jobi nomine explicamus, ad amicorum nomina, si opus sit, transferantur.

Altera difficultas de Jobi genere, patria, religione, aetate, libri scriptore, quanquam illustrari nullo certo documento posset, non injicit tamen ullam suspicuum falsitatem historiæ. Multi enim occurunt in historiis viri, multa opera scriptorum, quorum genus, religionem, tempus ignoramus. Non versamus tamen adeo in tenebris in hujus questionis tractatione, quin lucis aliquid afflugeat. Experiamur brevius quedam dicere de terrâ Us, unde et genus Jobi explicetur. Initio libri dicunt: *Vir erat in terra Us nomine Job*. At tres homines Us appellantur invenimus in scripturis: primum, nepotem Sem, et filium Arami, Gen. cap. 10, v. 23: *Fili Aram: Us et Hul...*; alterum filium Nachor fratri Abrahæ, Gen. cap. 22, v. 20 et 21: *Nuntiatus est Nachor, quid Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo, Us primogenitus...*; tertium, filium Disani filii Seir, filii Esäi, Gen. cap. 36, v. 28: *Habuit autem filios Disan: Us et Aram*. Nati à primo Us Semí nepote, quem Damascum condidisse veteres tradidere, Damascenum agrum in Syria incolebant. Posteri Us primogeniti Nachori incoluerunt Austriden in Arabia desertæ prop Cladæos et Sabœos, ut Bochartus et Spanheimus arbitrari. Us denuo nepos Esäi, ejusque filii sedem poserunt in Idumæa, de quâ Ierosimæ cap. 4 Threnorum, v. 21: *Gaudet et latet, filia Edom, que habitat in terra Us*.

Ex familiâ Us nepotis Semí vix illius interpretum est qui originem duxisse Jobum putet. Posterior Nachoris prærogatum nonnulli existimant, moti etiam testimoniis Hieronymi in Questionibus Hebraicis in Genesim; sed Hieronymus in eo opere sepè Hebreorum potius quām suam retulisse sententiam, non est qui dubitet. Communior ergo opinio est Jobum Idumæum fuisse, et terram Us eam intelligi, quam Us ex Esai posse habitarunt. Idumæos pariter sive Arabæ fuisse Jobi amicos qui certè non admodum ex longinquæ eum visitatum venerant, plerisque creditur. Sanè in familiâ posterorum Esäi, Gen. cap. 56, v. 53, describitur *Jobab filius Zare de Bosra*, qui in terra Edom regnavit. Hunc Jobab eundem esse ac Jobum, preter maximam nominis similitudinem summanque affinitatem, preter communem consensum antiquorum interpretum,

et clarissimorum Patrum Origenis, Chrysostomi, Theodorei, Augustini, Olympiodori, Eusebii ex Aristæa, notissima illa clausula probat ultimo capituli Jobi in codicibus Greecis, atque Arabicis apposita. Græci enim Codices habent: *In terra quidem habitans Ausitide in fuisse Idumæa, et Arabie, et erat ei nomen Jobab*. Arabicæ verò: *Et Job fuit incola in terra Us, in limib[us] Edom et Arabie*. Quæ in Graecorum testimonio notetur A'us pro O's eos possuisse, sicut Genes. cap. 22, v. 21, Bz'us pro Bz'us nominantur.

Porrò etiæ hæc Greco-Arabum additamente divine auctoritas non sint; in Hebraicis quippe Latinisque codicibus desunt; magis tamen fieri ab omnibus debent sive ob scriptorum antiquitatem, sive quod ea Theodotion in sua versione refuerit, sive quod in iis que fidei summam non spectant, neque cum Vulgata Latiniæ editione repugnant, assumi optimè possunt ad historie confirmationem, sive etiam magis quod nullum nobis argumentum suppet, quod corum auctoritas infirmatur. Hinc quis non videat, etiæ interpretum dissensio sit, satis constare de Jobi genere et patria, ut hæc de causa immitterit Jobi historiam accusetur? In hac enim sententiâ convenienti optime et Scriptura quo Jobum magnum inter omnes Orientales dicit, et Patres, qui passim Jobum Arabem appellant. Nam si Idumæam pressus nomines, regio est inter Ægyptum et Arabiam ad meridiem terre Chanaan circa montem Seir; si latius accipiā, nonnihil terre tractum à posteriori Esäi usurpatum complectatur, pretenditur etiam ad orientem Jordanis atque Us, et Galadæos, et regnum Basan continet, Arabibus Scenitis, Sabais et Chaldais contermina. Non autem cùm sentiamus Jobum unum esse ex Esäi posterioris accensum regibus, qui regnaret in Edom, cujus regioni etiam ipse (Job) dominatus est, ut in Greco codicibus legitur, latius Idumæam sumimus ad orientem protensam. Patres vero locuti more antiquo, qui Arabes ab Idumæis non distinxerunt, Arabem Jobum numeruprimit.

Hac de genere Jobi et patria. Quod ad religionem et vita tempus attinet, nihil dubitamus dicere ante datum à Mose legem Jobum vixisse, et sincerum Dei cultum retinuisse, qualèm id temporus Idumæi Esavo atque Isaco progeniti retinebant. Lex enim Mosis nupsiæ in toto Jobi libro nominatur neque à Jobo, neque ab ipsius amicis, quanquam opportunitas sepè fuisse eius commemoranda locus. Nihil de mirabilibus Dei operibus in Israelitarum gratiam, neque in Ægypto, neque in deserto narratur à Jobi amicis, quod tamen magnam Jobi doloribus levitationem attulisset, suscepit ipsorum cause fuisse patrocinio. Jobus ipse præterea dicitur sacrificia, et victimas obtulisse, quas offerte post datum legem non licuit, nisi soli sacerdotibus ex tribu Levi, et quidem ante fores tabernaculi, vel in templo. Neque facile crediderim scriptorem illum sacrum sumere voluisse ac proponere patientie exemplum, et fortitudinis ab eo qui non esset gener Israelita; sed ab Idumæo vel Arabo, profano utique homine, si post initium à Deo cum hebreo

populo fuisse vixisset. Mose ergo recentior saltem non est Jobus, vixitque verum Deum colens, priusquam lex Israelitis daretur. Fortasse autem historiæ Jobi contigit paulo antequam Ægypto abiarent Hebrei, vel cum in deserto iter habebant.

Scriptorem libri re quidem ipsa ignoramus. Putant quidam Jobum ipsum, relatâ victoria, rem omnem gestam scripsisse, quod nemo de superatis à se fortiter hostibus, et toleratis doloribus instructior esse potuerit. Ita Origenes, lib. 5, contra Celsum, Suidas et alii, quos lubens præterea Multum autem libri Mose esse volunt, qui ad fratres in Ægypto oppresos redux ex Madian, vel ipsos in deserto deducens librum scriptos ad eos in morore maxime recreandos. Hi verò rursus divisi inter se sunt: alii à Syriacis, vel Arabicis litteris translationem in Hebraicum sermonem à Mose adnotarunt: alii historiam primam hebreæ conscriptam putant: quidam Jobi amicis, quidam Salomonis, quidam Isaiae opus tribunt. Verum quid unquam, non dicam certum, sed propius saltem ad veritatem accedens afferamus, quæ ratione freti in tantâ confirmatione conjecturarum varietate? satis est, ut dicamus cum Gregorio magno, supervenienti scriptorem, cum auctor libri prœcul dubio sit Spiritus sanctus: ineptissimè autem ex ignoratione scriptoris concludi fabulosam narrationem in libro confinderi.

Non tamen præteramus omnino aliquid dicere, ubi probabilius est quidam dictio ratio: non improbabius eorum sententiam, qui primam Arabicæ vel Idumæam sermonem conscriptam sive à Jobo, sive ab Eliu, sive ab alio quicquam Idumæam historiam existimat, postmodum à prophetâ Hebreo, quicunque tandem fuere, in Hebraicum idioma conversans. Quod tamen ita intelligendum est, ut Idumæus scriptor paucis rei evenient complexus sit; interpres verò Hebreus multis historiam ornaverit, atque omnia convenienter personis, loco, et tempori expresserit. Enimvero Hebreit perit ornatus in Jobi libro multis reperiuntur Israëlitæ et Syriaca lingue idiomatos, quos frustra quis interpretari sine operâ Targumim et Rabbinorum commentariis aggredetur, ut propterea non sine causa Hieronymus prefatione in hunc librum fateatur se translationem suam ex ipso Hebraico Aræbico sermone, et interdum Syro, non allicius veteris interpretis normam exiguisse. Quod si verum est, ut est sanè verisimilium, quis jam repugnat affirmantibus librum ab homine Arabæ vel Idumæo proditum esse, cuius verba et dictiones plures interpres Hebreus retinerunt? Constat siquidem librum ante captivitatem Babyloniam extulisse, utpote quem in suo canone Esdras concluserit, et Tobias atque Ezechiel visi sunt habuisse: permixtum ergo illa, et usurpatio partim Hebreici, partim externi sermonis non potest Hebreo homini tribui, qui scripsit post Babyloniam servitutem, et est post inductos in sanctam linguam barbararum linguarum idiomatos; tribuenda igitur interpreti est ad literam in aliquibus Arabem vel Syrum scriptorem reddentis. Cum enim ante captivitatem major eset Hebraici sermonis castitas et munditas, si

proprietatum quidam totam historiam de penu suo de- prompvisset nullo utens exemplari, puriorum certè Hebraicū sermonem saperet. Cur enim Arabicâ vel Syriaca verba Hebraica orationi aspersisset? Habuit ergo volumen ob oculos alienâ lingua conscriptum, cuius vocabula pluribus in locis interpretando non immutavit.

Ad tertium, quod oppositum erat, progredimur. Damus poetico style, et si velint, etiam numeris ligata oratione usum scriptorem; ergo ne historiæ neganda verius est, ac si historicas narrationes nemo carnime complectatur? Non modò cantica in Deuteronomio, in libris Judicium et Regum inspersa, verum etiam psalmos omnes, ac Jeremie lamentationes quodam carminis generi prophete sacri exposuisse, in quibus etiæ prophetica multa habeantur, sunt tamen et multa historica, et argumenta multa historiis repetita; igitur et Jobi liber versibus constantis historicus esse potest. Quanquam in hoc libro aliud solutâ oratione, aliud ligata numeris descriptum occurrit; quodque est historicum, ab altero ornatis atque elegantius expresso distinguitur. Nam quod ad Jobi vitam, ad mortem, ad prosperitatem, ad calamitatem, ad fortunam, restituitionem spectat, primis duobus capitibus, atque ultime comprehensum, solutâ oratione conscriptum est totum: cetera verò, quibus Jobi et amicorum colloquia referuntur, numeris metris illigantur; et in his quidem veri colloquientium sensus exprimuntur diligentissimè, licet non eadem omnino verba adhæbantur, quibus ii usi sunt; quod facere solent, qui narrationem ornant, et que dici pro tempore potuerunt, legentum oculis subiectum. Non credimus proprieam Jobum doloribus acutissimis punctum, carmine uxore et amicis allocutum; nec vicissim ipsos versibus vel interrogasse, vel respondisse: quod sane non modò non fuisse nec tempori, nec loco, nec personis consonantem; verum etiam ne fieri quidem potuisse: sed libri auctorem, cui omnia dicendi ornamenta conveniebant, quod illi in familiâ sermone dixerant prosa, reddidisse versibus, et sententias, non verba singula retinuisse. Quo scribendi modo nihil omnino detraxit historie veritati.

De concilio Dei et angelorum, satanæque interventi, et colloquio id ab initio præmissum, quod hic maxime referebatur. Mitto eorum sententias, qui coactum fuisse, ubi Jobus erat, bonorum, malorumque angelorum concilium, eique Deum præfuisse defendunt, nonnihil sermonem ultra citroque habuit, ut scriptor exposuit. Hec parabolica esse fatetur: sic in Evangelio multis parabolæ locutus est Christus: sic in libro Judicium Joathan apologeti arbore de Rege eligendo deliberantes inducit. At, inquam ego, verisimilium erat à Schemiebus fatum captum esse consilium in regis electione: verissima, que Christus Dominus parabolæ docuit; ergo et verum pariter erit, Deo permittente, Jobum à demone variis modis cruciatum constanter omnes inimici impetus sustinuisse. Parabolam illam inventi acutè scriptor, ut docet demonem hominibus infensissimum insidias quidem

struere, et perniciem perpetui moliri; at non torquere, nisi potestatem fecerit Deus, qui sep̄ virtutis probanda causa sint homines divixari. Invenit quoque, ut legentum animis suggereret Deum summum esse regem bonis et malis angelis prescribentem officia, ab iisque repetenter officiorum rationes; quam rem significatiore formâ, quam concili et judicij explicare scriptor non potuit. Hac ipsa quippe divinus Spiritus sese attemporans captui hominum atque intelligentia, in scriptoribus animum indidit, quod facilius, que si Dei voluntas, quantum in res creatas imperium, quomodo tot tamque gravia mala poterit Jobo accidere, homines intelligenter, objectâ judicii, accusationem demoni, et Dei decretorum similitudinem. Multorum interpres haec explicandi ratio est, à qua non admodum absunt, qui existimant, non eo modo rem actam, quo scriptor narravit; sed ita scriptori visam fuisse, quenadmodum sep̄ prophetis quedam obversabantur animo pro visum, non ex rei veritate. Sed hinc insc̄ admodum hereticis deducunt, omnia in libro Jobi esse parabolæ, quando parabole in historiis etiam adhibentur ad id quod primum spectatur, illustrius significandum.

Ad ultimum respondeo omnia maximè esse credibilia de summa Jobi egestate, de morib⁹, de derelictione, si semel illud cedererimus, cui fidem abnegare non possumus, factam à Deo potestatem malis spiritibus spoliandi Jobum bonis omnibus familiaribus, et corpus exerciātandi immitti dolore, dummodo vitam non eriperint. Numquid difficile demoni fuit, dat sibi facilius noconi, malum mala cumulare? Sabaeos et Chaldeos excitare ad boves, asinos, camellos diripiendos? incendere oves, et perros igne, vel fulmine oculis demiso, et perdere? ventum validum suscitare concutientem et diruentem domos? numquid et distulerit ulcerare, atque ulcera ingeneret fetida, que nauseam facerent, propriezatibus cum omnibus omnium miserrimum deserteretur? Si enim id agebat invidissimus Satan, ut fortissimum virum à virtutis statu dejecteret, certè omnia illico concesserit mala, et densavit ictus sine intermissione ulla, sperans se tui malorum genitam congerie tandem victorem fore. Cur ergo non credimus Jobum prius veluti hominem fierissimum, postea crassisse miserrimum, et ob id ab omnibus derelictum?

Sed in sterquilino, inquit, sedisse quis credit? Primò, Hebrei voces sunt: *Et sedit in medio cineras*; id est in pulvere sit, ut lugentum mos erat, qui jacebant in terrâ et in pulvere: quemadmodum et solerant facere leprosi ab aliis hominibus procari, ne sano contagione inficerent. Secundò, sterquilinum potuit dici lectulos, in quo jacebat vir dolorum ulceribus scatens. Tertiò, potuit et sterquilinum esse immundus locus, in quem ruderâ, purgamenta, et sordes conseruerunt, ibique Iohannes scribit. Sed priorem potius ex his sententiis probaverim: nam et de amicis, qui eum visitatum venerant, dicitur vers. ult., cap. 2: *Et sederunt cum eo in terra septem diebus et septem noctibus*.

Amicos verò non dicimus totos septem dies, et noctes totidem ibi mansisse immotis sine cibo, et potu, atque à Jobo nunquam disjunctos: neque hac sacer textus indicat iis verbis: *Et sederunt cum eo in terra septem diebus et septem noctibus*, et nemo loquebatur ei verbum: *vidabant enim dolorem esse vehementem*. Sed verius haec ejus loci interpretatio est: venisse amicos, ad hominis aspectum genuisse, plorasse, stupuisse prie doloris vehementia, ac tristitia magnitudine, et nullis potuisse verbis quid sentirem exprimere, vel credidisse verbis quibuslibet exasperatum potius iri dolorem quām lenitum. Septem verò dies et noctes et assedit, magnam quidem partem, nec sine intermissione, quia in urbe manentes, emique convenientes magnam diet partem usque in seram noctem prop̄ dolentem amicum transigebant, abeundo tamen, et redeundo, ut necessitas aut opportunitas tulisset. Ita Jacob, Genes., cap. 31, dicit Labano, vers. 58 et 40: *Viginti annis fui tecum.... diu, noctusque asta uehabe, et gelu...* Ita de Anna prophetia dicitur Lucas cap. 2, v. 37: *Quæ non discubebat de templo ieiunis et observationibus seriens nocte ac die. Nemo tamen credit haecenus Jacobum nunquam se in tectum receperisse; aut Annam nunquam de templo retulisse pedem.*

Silenti demum Josepho prophetas, Apostolos, Synagogam, Ecclesiis loquentem opponimus. Multa alia jam vidimus in Josepho desiderari, quæ in sacris Litteris inveniuntur, suntu certissima. Numeravit ipse libros in canoneum relatos viginti, et duos, quem numerum confidere non potuisse, nisi recentiss. et Jobo. Neque necesse fuit historiam Jobi ab ipso commemorari, que nihil conjunctionis habebat cum fratribus suorum historiâ, quam scribendam suscepit.

ARTICULUS XI.

De libro Psalmorum.

Liber Psalmorum ab Hebreis inscribitur *Sepher tekhîm*, id est liber hymnarum, sive laudum: quoniam enim et proces, et postulationes, et querimonias, et descriptiones rerum multularum historicas et propheticas continet; tamen seu quod majore parte laudes divine celebrantur, seu quod Dei imprestas, potentia, bonitas et rogationibus, et infinitatis nostræ sensu, et mirabilium rerum predicatione commendetur, optimè laudum liber dicti potuit. Græci γένεσις dicunt à πάτερ, quod est suaviter pulsare; unde et psalterium instrumentum musicum scilicet, quo in canendis Dei laudibus ut veteres solebant, vel etiam volumen divina cantica complectentes, aut totus ordo divinorum canticorum. De hoc Psalmorum libro potior et gravior defensio esse debet, in qua tamen non est opus multis, Deo afflante scriptum esse antiquissimis temporibus, quod Paulus Samosatenus primum ignoranter, et audacissime contra omnium veterum fidem negavit, quem ex Anabaptista aliquot secuti impudenter novitatis sacrum Librum accusant. Cetera verò de Psalmorum numero, divisione, auctore, titula-

lis, que omnia ab interpretibus queri solent, expeditam primam causam brevius subsequentur.

Mirandum maximè est potissimum quoniam dubitare, vetusne, divinaeque Psalmorum opus esset, an recentius, ab hominibus proprio ingenio absque Dei afflato et tutela conscriptum, cum tot habeamus et antiquitat, et divinitatis argumenta. Præterea hæc de Esdrini canonio auctoritatem, qui argumento maximo est cum antiquis, tunc divinitus Psalmos esse descriptos. Præterea septuaginta Virorum operam, que in interpretatis libris à synagogâ jam pridem divinis reputatis versata est. Præterea et argumenta ipsa Psalmorum redolentia antiquitatem. Illud constat in Hebreo populo fuisse multos viros ingenio, et legis studio eximios concelebrantes lindibus, et vicissim canentes in templo Dei praeconia magna instrumentorum musicorum apparatu, acceptaque beneficia, victorias, diuinæ promissiones hymnis et canticis predicatoris illustri pietatis significatione: quæ omnia ex libris Regum et Paralipomenon intelligimus. Imo verò et ante extractionem templi cantico descripsi convexisse, si quid prosperius evanisset, Mosis, et Baræ, et Debore exemplo confirmatum est. Hæc verò carmina, quæ in uso populo erant, communia, perulgata, mandata memorie, sep̄ concentrata, quis unquam sibi persuaderet aut populi oblivitione, aut Synagoga incuria intercidisse omnia, et nova series temporibus pro arbitrio excogitata? Quos ergo habemus Psalmos II à prophetarum etate transmissi ad nos.

Prophetæ præterea, Christus et Apostoli Psalmorum divinitatis testimonium dant, totiusque libri dignitatis. Capite enim 22 lib. 2 Regum, totus Psalmus 17. descriptus est, et David auctori tribuitur. Libro 1 Paralip., cap. 16, à v. 8, Psalmus 104 et deinde 95 repertur. Libro 2 Paralip., cap. 7, v. 6, exstat aperi-
tissima mentio Psalmi 103: *Sacerdos autem stabat in officiis suis, et levitæ in organis carminis Domini*, que fecit David rex ad laudandum Dominum: *quoniam in eternum misericordia ejus*. Isaiam, Jeremiam, aucto-
rem Ecclesiastici, Proverbiorum, Ecclesiastis, et verbâ, et sententias à Psalmis simplices usurpassæ adeo clarum est, ut supervacuum sit ingenere earundem numerorum à pluribus Patrum atque interpretum congestum hic afferre. Christus Dominus, Lucas cap. 24, v. 44, sit: *Necesse est impiis omnia quæ scripta sunt in lege Mosis et Prophetis, et Psalmitis de me: de Psalmis autem loquebatur à synagogâ tom legi consuetis, postea Ecclesiæ concretis. Item Matthæi cap. 22, v. 43 et 44, Hebreo allögues: Quoniam David in spiritu vocat eum Dominum dicens: Dicit Dominus Dominus meo: Sede à dextra meis, donec ponam inimicos tuos...* Rursus Petrus, Actor. cap. 1, v. 20: *Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserita, et non sit qui inhabet in eis, et episcopatum eius accipiat alter.* Quo loco volumen, in quod sacri Hymni erant relati, totum divinum, et prophetarum de novâ lege editarum plenum significat Petrus. Similia sapè Paulus habet de Psalmis multa recitans,

Sunt, non inferior, in Psalmis, que in speciem offensionem aliquem habent, coquimedi illi ubi psalmista, totum hominem morte exstingui, atque ad alterum silentium adduci; Deum mortuorum oblitum videat dicere: item alia, ubi totus ultionem spirat; gravissima mala inimicis precatur, eosque diris devovet; que cum sint notissima, non est opus referre. Verum cui unquam suspicio oboriarum opinionem